

Oponentský posudek bakalářské práce

Název práce: Metafyzika v ekonomické teorii Adama Smitha

Autor práce: Mgr. Ing. Petr Obergruber, Ph.D.

Obor studia: Filosofie

Posudek vypracoval: Ing. Irena Attlová, Ph.D.

Datum: 11. 5. 2023

Zatímco ekonomové velmi dobře vědí, že Adam Smith je považován za „otce zakladatele“ ekonomie, filosofové jsou si velmi dobře vědomi toho, že Adam Smith byl profesorem morální filosofie, když na tomto poli publikoval významné práce. Adam Smith a jeho dílo jsou rovněž předmětem zkoumání předkládané bakalářské práce.

1. Formální stránka práce

Rozsah bakalářské práce čítá celkem 30 stran počínaje stranou úvodní a konče abstraktem v anglickém jazyce. Podle výpočtu, provedeného na základě *Metodické pomůcky pro zpracování závěrečných kvalifikačních prací na Teologické fakultě JU*¹, se jedná o 37,65 normostran a rozsah práce se tak nachází v předepsaném rozpětí 30 – 50 normostran². Titulní strana je z formálního hlediska v pořádku, v prohlášení (str. 2) chybí datum. Obsah je přehledně členěn, nadpisy jsou vhodně zvýrazněny od okolního textu, dělení na jednotlivé kapitoly a podkapitoly je z formální stránky přehledné a srozumitelné, první řádek odstavce textu není odsazen (a má být). Autor vhodným způsobem zvýrazňuje kurzívou termíny, jako jsou názvy děl (např. Marcus Aurelius – *Hovory k sobě* na str. 12) a termíny, vycházející z antické filosofie uvádí v závorce v původním jazyce, včetně přepisu do latinky - např. „umírněnost (*σωφροσύνη*, *sophrosyne*)“ na str. 12. V práci se vyskytují dva obrázky – první na str. 17 a druhý na str. 18; pod oběma obrázky je uveden popis. Na str. 17 by pod *Obrázkem 1* měla být uvedena strana, na níž se obrázek vyskytuje v originálním pramenu. U *Obrázku 2* postrádám uvedení pramenu, z něhož autor obrázek převzal, případně, zpracoval-li jej autor sám, z jakého pramenu vycházel.

K citacím se vztahují i mé následující připomínky. Některá díla autor přímo cituje, tedy uvádí český text v uvozovkách, s následným uvedením citovaného díla; toto dílo je ale v *Použitých zdrojích* uvedeno v anglickém vydání. Typicky se jedná o Smithovo *Bohatství národů* a některé citace, které z něho autor uvádí. Vystává tak otázka po podobě a původu uváděných českých překladů. Tak například na str. 8 autor uvádí česky přímou citaci z díla *Wealth of Nations*, která obsahově odpovídá pasáži na str. 15 – 16 českého vydání z r. 2001, v němž je kupříkladu doslova uvedeno, že „Člověk je však stále závislý na pomoci svých bližních“³, zatímco autor práce cituje „Člověk však má téměř neustále příležitost k pomoci svých bratří“

¹ Formální požadavky na kvalifikační práci. In *Metodická pomůcka pro zpracování závěrečných kvalifikačních prací na Teologické fakultě JU*. [online][cit. 2. 5. 2023] Dostupné z: <http://www2.tf.jcu.cz/~mackerle/metodickapomucka/enchiridion1.php>

Povinnost řídit se touto *Metodickou pomůckou* při zpracování bakalářských nebo diplomových prací studentům vyplývá z Opatření děkana TF JU č. 279/2020, Část čtvrtá, Článek 17 (9).

² Opatření děkana TF JU č. 279/2020, Část čtvrtá, Článek 17 (8)

³ SMITH, A. (2001) *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*. Praha: Liberální institut. Nové, přepracované vydání opatřené margináliemi. ISBN 80-86389-15-4. Cit. str. 16

(str. 8). Nabízí se tedy otázka, zda autor pracoval kromě anglické verze Smithovy knihy také s verzí českou, když tato by pak také měla být uvedena v seznamu použité literatury, či zda se jedná o autorův vlastní překlad citovaných pasáží Smithova díla - pak by bylo namísto uvádět v závorkách dovětek např. „(překlad vlastní)“ či „(překlad autor práce)“. Obdobně pak na dalších místech, např. přímé citace Rasmussenovy práce (str. 12 a 19). Také na str. 13 je citován David Hume, když v uvozovkách je uveden český text, ale v *Použitých zdrojích* bakalářské práce je uveden anglický originál Humova díla *A Treatise of Human Nature*.

Z problematiky překladu by pak mohla vycházet i následující výtka vztahující se k nepřesnému dělení citované knihy *Bohatství národů*, jelikož se kniha neskládá „ze dvou knih, z nichž je první rozdělena na tři témata a druhá na další dvě témata“, jak píše autor práce na str. 6, ale formálně kniha sestává ze dvou svazků, když první svazek obsahuje knihy I – IV, svazek druhý pak obsahuje knihy IV – V, když tyto knihy se dále dělí na kapitoly (kniha IV je opravdu obsažena v obou svazcích – Svazek první končí III. kapitolou IV. knihy a Svazek druhý začíná následující IV. kapitolou IV. knihy). Domnívám se, že tato nesrovnalost by snad mohla vycházet z podoby autorova překladu do českého jazyka - pro českého čtenáře však může působit poněkud matoucím dojmem.

Důslednost při citování by pak měla být dodržena i na str. 6, neboť Montesquieuho dílo se nejmenuje „*Duch zákonů*“, jak tam autor uvádí, ale „*O duchu zákonů*“. Také Smithovo dílo *The Theory of Moral Sentiments* vyšlo v českém překladu pod názvem *Teorie mravních citů*, nikoliv „*Teorie morálních citů*“, jak opakovaně chybně uvádí autor práce na stranách 7, 25 a 29. Správně jej naopak uvádí v oddíle *Použité zdroje*. Tamtéž autor uvádí Smithovo „*The Wealth of Nations*“, když celý název citované knihy zní *An Inquiry into the Nature and Causes of The Wealth of Nations*. Určité rozpaky budí citace na str. 18, konkrétně třetí odstavec této strany: „Pojem hodnota má ve Smithově díle dva různé významy [...]“ (Smith 2007: 18), což působí, jakoby sám Smith psal o „Smithově díle“.

2. Jazyková stránka práce

Text posuzované práce je poměrně dobře čtivý, ale z jazykového hlediska mu lze vytknout řadu gramatických chyb. Uvádím např.: „vlády by měly formulovat“ (str. 7), „Jeho úvahy vedly k ...“ (str. 9) či „přilíhem Smithovi práce je ...“ (str. 12), „až do Smithovi doby“ (str. 6), „textů, které by se ... věnovali“ (str. 26). Také se objevuje množství chybného skloňování slov (označuji je zde podtržením), např.: „na ekonomického uvažování“ (str. 7), „kontext tehdejší debaty bylo“ (str. 16), „kdykoli něco dosáhne svého vlastní dokonalosti“ (str. 17), někdy je chybný slovosled – např. věta „neviditelná ruka neovlivňuje záměry každého přímo člověka“ (str. 23, zvýraznění původní). K posunutí významu při chybném skloňování se pak vztahuje autorův výraz „etický maxim“ na str. 12. Správně měla být uvedena „etická maxima“. Maxim je totiž dle Slovníku cizích slov „starší typ těžkého kulometu“⁴. Také autorův výraz „zestoičtit“ ze str. 27 není slovem spisovného českého jazyka a tak by jej autor měl uvádět v uvozovkách. Dále, až na dvě výjimky, jimiž jsou „u“ na str. 8 a „z“ na str. 13 nejsou na konci řádku tzv. jednohláskové neslabičné či slabičné předložky⁵. Také na str. 8 práce její autor uvádí „Seneka“, přestože na ostatních místech píše správně Seneca.

⁴ KLIMEŠ, L. (2002) *Slovník cizích slov*. Praha: SPN – PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ, akciová společnost. 6., přepracované a doplněné vydání, dotisk. ISBN 80-7235-023-4. Cit. str. 467

⁵ VEBER, T. a P. BAUMAN. (2010) *Metodická pomůcka ke zpracování závěrečných prací. Závazné pokyny a doporučení pro seminární, bakalářské, diplomové a jiné závěrečné práce na Třetí univerzitu v Jihlavě*. Verze 1.0. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. [online] [cit. 9. 5. 2023] Dostupné z: <http://www2.tf.jcu.cz/~mackerle/metodickapomucka/mptfju.pdf> Cit. str. 73

3. Obsahová stránka práce

V prvé řadě považuji za nutné uvést, že spatřuji určitou diskrepanci mezi názvem předmětné bakalářské práce a její obsahovou náplní. Je však nutné přihlédnout k tomu, že je značně neobvyklé hledat metafyziku v ekonomickém myšlení a ještě mnohem neobvyklejší je metafyziku v ekonomickém myšlení nalézat. Zcela jistě je také nezbytné zmínit, že v případě posuzované bakalářské práce se rozhodně nejedná o metafyziku v klasickém aristotelském pojetí, jak bude podrobněji vyloženo níže.

Autor ve své práci klade silný důraz na „Humův pohled na svět“ (podkapitola 2.3.2, str. 12), kde uvádí, že „filosofie Davida Huma“ tvoří jeden z pilířů Smithovy práce, když na str. 13 vyzdvihuje zejména důležitost „kauzální asociace“ pro Smithovu práci. Autor práce zde hovoří o Humově filosofii, nikoliv o Humově metafyzice; přitom vztah Huma a metafyziky je ve filosofii chápán velmi nejednoznačně. Například Sousedík (2009) Huma zařadil do skupiny kritiků metafyziky, konkrétně do té skupiny kritiků, o níž uvedl, že metafyziku „považují za nepotřebnou, či dokonce nebezpečnou veteš, kterou je třeba co nejrychleji sprovodit ze světa“⁶. Hume jistě metafyzické úvahy podroboval kritickému náhledu, avšak, dle mého názoru, lze v jeho díle nalézt i pasáže, jež metafyziku obhajují – např. na str. 61 - 62 *Pojednání o lidské přirozenosti* (Kniha 1.) Hume přednesl svůj soud ohledně toho, odkud pramení „běžný předsudek proti metafyzickým úvahám všeho druhu“⁷, když tamtéž dále uvádí, že „pouze odhodlaný skepticismus spolu s velkou dávkou lenosti může ospravedlnit toto nepřátelství k metafyzice“⁸. Hume také ve stejném díle uvedl, že otázku identity a jednotícího principu „nemůžeme ani zdaleka vyřešit pouze pomocí smyslů, nýbrž musíme se, máme-li na ní podat uspokojující odpověď, uchýlit k nejhlubší metafyzice“⁹. Otázce Humova postoje k metafyzice se také blíže věnuje např. práce Novotného (2006), podle kterého Hume míní pod pojmem metafyziky „any profound reasoning“¹⁰ (což bych přeložila jako „jakékoli důkladné usuzování“). Jak dále citovaný autor vyvozuje, Hume není aristotelským či racionalistickým metafyzikem¹¹ (překlad oponentka). Kardinální otázkou tak není, zda Hume sám sebe považoval za metafyzika, ale zda jej za metafyzika považuje filosofická obec.

Pojem filosofie, nikoliv metafyziky, pak doprovází i další části posuzované bakalářské práce. S názvem práce totiž nekoresponduje ani v *Úvodu* deklarovaný cíl práce, jímž je podle jejího autora „**vysvětlit, jaké filosofické vlivy** vedly k Smithově pohledu na ekonomii a jak se tyto myšlenky odrážely v jeho díle“ (str. 5), když autor tamtéž dále zmiňuje, že jeho **analýza** „pomůže lépe pochopit důležitost filozofického myšlení pro rozvoj ekonomické teorie a vliv **filosofie** na moderní ekonomii“ (zvýraznění oponentka). Cíl práce pak autor také stanovuje dále na str. 7 takto: „**ukázat** vlivy a inspiraci starších nebo tehdejších **filozofických směrů** na ekonomického uvažování v díle Adama Smithe“ (zvýraznění oponentka). V případě, že název práce byl zúžen na oblast metafyziky, měl by cíl práce toto zaměření dodržet. Za problematickou považuji

⁶ SOUSEDÍK, P. *Úvod*. In ŠIMSA, M., SOUSEDÍK, P., NITSCHKE, M. et al. (2009) *Návrat metafyziky? Diskuse o metafyzice ve filosofii 20. a 21. století*. Praha: Filosofia, nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR, v.v.i., a Filosofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem, jako Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis philosophicae – Studia philosophica, svazek 3., vydání 1., 548 s. ISBN 978-80-7007-327-8. Cit. str. 17

⁷ HUME, D. *Pojednání o lidské přirozenosti. Kniha 1. Rozum*. Praha: Togga, spol. s r. o., 2015. Vydání 1. ISBN 978-80-7476-094-5. Cit. str. 62.

⁸ Tamtéž. Cit. str. 62

⁹ Tamtéž. Cit. str. 265.

¹⁰ NOVOTNÝ, D. D. (2006) *Is Hume a Metaphysician?: Aristotle vs. Gracia*. In Delfino, R. A. (ed.) *What Are We to Understand Gracia to Mean? Realistic Challenges to Metaphysical Neutralism*. New York: Editions Rodolpi B.V., Amsterdam – New York. Str. 179-192. ISBN 978-90-420-2030-6. Cit. str. 179

¹¹ „Hume Is Not an Aristotelian or a Rationalist Metaphysician“ tamtéž, cit. str. 185

skutečnost, že pojem „metafyzika“ se v celé práci vyskytuje pouze pětkrát (včetně názvu práce a *Abstraktu*), takže pouze třikrát ve vlastním textu práce. V podstatě se o metafyzice v souvislosti s Adamem Smithem dozvíme (pouze) to, že „Humův empirický přístup ke kauzalitě měl rovněž důsledky pro Smithův postoj vůči metafyzickým a teologickým tvrzením“ (str. 15), že „Smithova důvěra vycházela z jeho základních metafyzických předpokladů o fungování světa na té nejzákladnější a nejhlubší úrovni“ (str. 24) a dále se vyskytuje zmínka o Smithově „metafyzické perspektivě“ v jedné větě na str. 24. To je dle mého názoru, vzhledem k názvu práce, velmi málo, slovo „metafyzika“ se pak nevyskytuje ani v seznamu klíčových slov, ani v samotném textu abstraktu na str. 29. Vzhledem k tomu, že se jedná o klíčovou záležitost této bakalářské práce, postrádám v práci hlubší zaměření na oblast metafyziky jako takové – zejm. specifikování toho, s jakým významem a pojetím metafyziky autor pracuje.

Rovněž téma stoické metafyziky považuji za nedostatečně zpracované a ocitované, přitom jej lze studovat z řady pramenů¹². Autor ve své bakalářské práci vychází z myšlenky, kterou uvádí na str. 11: „Smith staví svůj koncept přírody na dvou pilířích: stoické filosofii a filosofii Davida Huma“. Opět je zde výslovně uvedena filosofie, nikoliv metafyzika. Stoická filosofie se tradičně rozděluje na logiku, fyziku a etiku; témata přírody a rozumu se pak nacházejí v oblasti stoické fyziky a zejména etiky. Také řada dalších myšlenek, s nimiž autor práce pracuje, vychází ze Smithovy *Teorie mravních citů* a tradičně se řadí spíše do oblasti etiky než metafyziky. O stoické filosofii (nikoliv metafyzice) pak hovoří i podkapitola „4.2 Závěrečné úvahy o vlivu stoické filozofie na ekonomii dnes“.

V *Závěru* autor práce vyvozuje „axiom“, že „Stoický pohled na svět je zabudován v samotných základech moderní ekonomie“ (str. 26), z něhož tamtéž dále vyvozuje „silný tlak na pracovní výkon“ a tyto úvahy dále rozvíjí. Pro toto tvrzení ovšem postrádám oporu v pramenech, o jejich očekávané četnosti ani nemluvě. Rovněž postrádám jasně formulované výstupy zaměřené na deklarovanou oblast metafyziky.

Závěrem si dovoluji přičinit poznámku, že kromě uvedených filosofických směrů, v nichž autor spatřuje souvislost se Smithovým ekonomickým myšlením, by jistě bylo možné uvažovat o vlivech jiných (např. fyziokratů). Tyto souvislosti jsou však bohužel opomenuty, a to při vědomí samotného autora práce (str. 26), aniž bych tento nedostatek přičítala k tíži.

Celkové hodnocení

Celkově se domnívám, že název této bakalářské práce byl možná zvolen až příliš ambiciózně, neboť se dotýká tématu, které nemá dostatečnou oporu v publikované literatuře. Samotné zkoumání metafyziky u Adama Smitha by pak jistě mělo vycházet ze Smithova díla *Essays on Philosophical Subjects*, k němuž lze vyhledat i literaturu sekundární. Toto Smithovo dílo autor práce uvádí v seznamu literatury a cituje jej v textu práce (str. 13 a 14).

V předložené práci se vyskytuje řada nedostatků, z nichž některé jsou více závažné a jiné spíše marginální, ale také řada věcí, za které lze autora pochválit. Z práce je patrný autorův zájem o téma. Ocenit také lze odvahu uchopit neotřelé téma a pokusit se jej zpracovat; na druhé straně nelze tolerovat nedodržování vědeckých a metodologických postupů. Kladně hodnotím, že autor usiloval předkládanou práci zpracovat s využitím některých původních filosofických děl (Smith, Hume, Seneca aj.). Z textu je rovněž zřejmé, že autor usiluje o vlastní náhled na zpracovávanou problematiku a nastudované poznatky

¹² např. VACURA, M. (2012) *Základní struktura stoické metafyziky*. E-LOGOS ELECTRONIC JOURNAL FOR PHILOSOPHY. Vol. 19, issue 1, 18/2012, str. 1–24. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze. ISSN 1211-0442. [online] [cit. 9. 5. 2023] Dostupné z: https://e-logos.vse.cz/artkey/elg-201201-0018_Zakladni-struktura-stoicke-metafyziky.php, DOI: 10.18267/j.e-logos.332

dokáže aplikovat v kontextu dalších pramenů. Z textu je také patrné, že si autor uvědomuje důležitost pochopení filosofického myšlení pro rozvoj ekonomické teorie, jež zmínil již v samotném úvodu své bakalářské práce. Ohledně Smithova postoje k lidské přirozenosti, vycházejícího z *Teorie mravních citů* a z pozdějšího *Bohatství národů* totiž byla vedena řada diskusí, které vešly ve známost jako tzv. Das Adam Smith Problem, neboť Smithův postoj, uvedený v těchto dvou dílech, byl chápán jako protichůdný. Z pohledu ekonomické teorie autor také správně vyzdvihuje Smithův přínos týkající se rozpracování dělby práce a teorie hodnoty.

Přestože mám k práci celou řadu výhrad, práci **doporučuji k obhajobě** – apeluji ale silně na to, aby student při obhajobě řádně objasnil významové pojetí metafyziky v kontextu jím zpracované práce, neboť to je klíčové, a také, aby reagoval na ostatní výše vytknuté nedostatky. Navrhuji hodnocení „**velmi dobrá / dobrá práce**“, v závislosti na výsledku obhajoby, a to vzhledem k uvedeným nedostatkům (zejm. terminologická rozkolísanost, neobratné formulování cíle práce, řada jazykových chyb), i proto, že dle mého názoru řada oblastí, jež tvoří obsah této práce, tradičně spadá spíše do oblasti etiky než do oblasti metafyziky.

Ing. Irena Attlová, Ph.D.